

Упровадження державних соціальних нормативів у сфері комунальних послуг: соціальні аспекти та енергоощадна політика

За результатами аналізу чинної системи соціального захисту населення з оплати житлово-комунальних послуг виявлено низку недоліків, що заважають збалансованому розвитку зазначеної сфери, серед яких – низька адресність пільг та субсидій, неефективність державних витратів та відсутність зацікавленості пільгових категорій громадян у заощадливому споживанні послуг. Запропоновано методологічні підходи до оцінки обсягів, умов надання та строків упровадження соціальних норм житла і нормативів користування житлово-комунальними послугами.

Ключові слова: соціальні нормативи, сфера комунальних послуг, механізми державного регулювання, ресурсозаощадження, субсидіанти, пільговики.

Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” (розділ “Реформа системи соціальної підтримки”) передбачено посилення адресності всіх видів соціальної допомоги [1]. Для формування економічно відповідальної поведінки одержувачів соціальної підтримки пропонується розробити та запровадити систему економічно й соціально обґрунтованих нормативів користування житлово-комунальними послугами (далі – ЖКП) із подальшим використанням їх при визначенні розмірів соціальної підтримки. За ініціативою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг (далі – Нацкомпослуг), до Національного плану дій на 2013 рік з виконання вищезазначеної програми було включено пункт 156.1, за яким ряд виконавчих органів влади та державних колегіальних органів має затвердити державні соціальні нормативи користування ЖКП до листопада 2013 року [2]. Така ініціатива Нацкомпослуг зумовлена тим, що ще у 2010 році законодавчо заборонено надавати комунальні послуги за тарифами, нижчими за економічно обґрунтований рівень. Водночас економічна доцільність приведення тарифів до такого рівня вступає у протиріччя з платоспроможністю домогосподарств.

Проблематику відсутності в системі соціальної підтримки населення з оплати ЖКП дієвих механізмів стимулювання домогосподарств до ресурсозаощадження, низької адресності соціального захисту та загроз соціальної недоступності послуг проаналізовано в публікаціях І. Башмакова [3], А. Єрмішиної [4], В. Саріогло [5]. Аналітичні дослідження з визначенням поступових кроків у напрямі посилення соціальної справедливості заходів соціального захисту під час приведення тарифів у сфері ЖКП до економічно обґрунтованого рівня проведені А. Левицьким і Д. Левицьким [6], Я. Семіколеновою [7] на замовлення міжнародних інституцій.

© О. Ю. Корчміт, 2013

Разом з тим, у цих та інших публікаціях питання соціальної доступності комунальних послуг для населення розглядається виключно з позиції тарифних змін без урахування динаміки обсягів споживання цих послуг. Бракує комплексного підходу до визначення обґрунтованих нормативів користування ЖКП, які одночасно забезпечуватимуть адресність соціального захисту та стимулюватимуть до запровадження механізмів заощадження споживання житлово-комунальних послуг, на які надаються пільги та субсидії. Це і стало предметом дослідження, результати якого висвітлені у цій статті.

Метою публікації є обґрунтування вибору бази даних за споживачами, щодо яких робилися розрахунки, насамперед визначення розмірів соціальної норми житла та соціальних нормативів користування житлово-комунальними послугами, з оплати яких домогосподарствам надаються пільги та субсидії.

Визначення зазначених норм та нормативів, на думку автора, має включати елементи державної політики з енергоефективності домогосподарств у процесі споживання комунальних ресурсів та базуватися на європейських принципах концентрації фінансової допомоги держави залежно від рівня бідності домогосподарства, що забезпечить сприйняття малозабезпеченими верствами населення поступового приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня. Світовий банк провів розрахунки, що підтверджують загрозу економічної (соціальної) недоступності централізованого опалення для значної частини населення. За умови одноразового приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня “енергетична бідність”, тобто перевищення витрат сімей на опалення 10% їх сукупних доходів, чекає 20% домогосподарств (зараз – 7,5%). До 2022 року 70% громадян можуть опинитись у стані енергетичної бідності [8, с. 58]. Перед державою постає питання розробки й упровадження соціально орієнтованої моделі тарифної політики.

Відповідно до чинного законодавства, що встановлює вимоги до державних соціальних стандартів та соціальних гарантій в усіх сферах життєдіяльності [9], сфера комунальних послуг характеризується низкою норм і нормативів, серед яких: гранична норма оплати послуг з утримання житла, житлово-комунальних послуг залежно від отриманого доходу; соціальна норма житла та нормативи користування ЖКП, щодо оплати яких держава надає пільги та встановлює субсидії мало-забезпеченим громадянам; показники якості надання житлово-комунальних послуг.

Право на отримання житлових субсидій в Україні мають домогосподарства, витрати на оплату ЖКП яких перевищують 10% (для сімей, які складаються з непрацездатних осіб) або 15% (для сімей, у складі яких є працездатні особи) сукупного сімейного доходу в розрахунку на місяць. У грудні 2012 року житлові субсидії одержувало 1,3 млн домогосподарств, або 7,7% усіх домогосподарств України. Пільгами з оплати житлово-комунальних послуг користуються 6,5 млн громадян, або близько 5 млн сімей. Ураховуючи, що сукупно субсидіанти та пільговики складають третину всіх домогосподарств України, питання вдосконалення системи пільг і субсидій для забезпечення перспективної бюджетної спроможності

виконання усіх зобов'язань держави під час приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня є важливою складовою програми економічних реформ країни.

За оцінками Світового банку, в Україні система пільг та субсидій для населення має дуже низький рівень адресності. Можна виділити такі основні чинники зниження адресності надання соціальної захисту у сфері комунальних послуг:

- 1) наявність заможних верств населення серед отримувачів пільг та субсидій;
- 2) зростаючі обсяги споживання комунальних ресурсів та енергоносіїв домогосподарствами, що не належать до вразливих.

Грунтовність твердження про наявність небідних домогосподарств серед одержувачів субсидій (далі – субсидіанти) та категорій громадян, що мають пільги з оплати за ЖКП (далі – пільговики), ілюструє рис. 1 (побудовано фахівцями Міністерства соціальної політики за даними обстеження умов життя домогосподарств у 2011 році [10]. Зазначимо, що значення в колі – це частка домогосподарств певного дециля від усіх субсидіантів). Серед домогосподарств, що за доходами належать до сьомого дециля, субсидіантів у 2,6 раза більше, ніж серед тих, які належать до найбідніших (перший дециль).

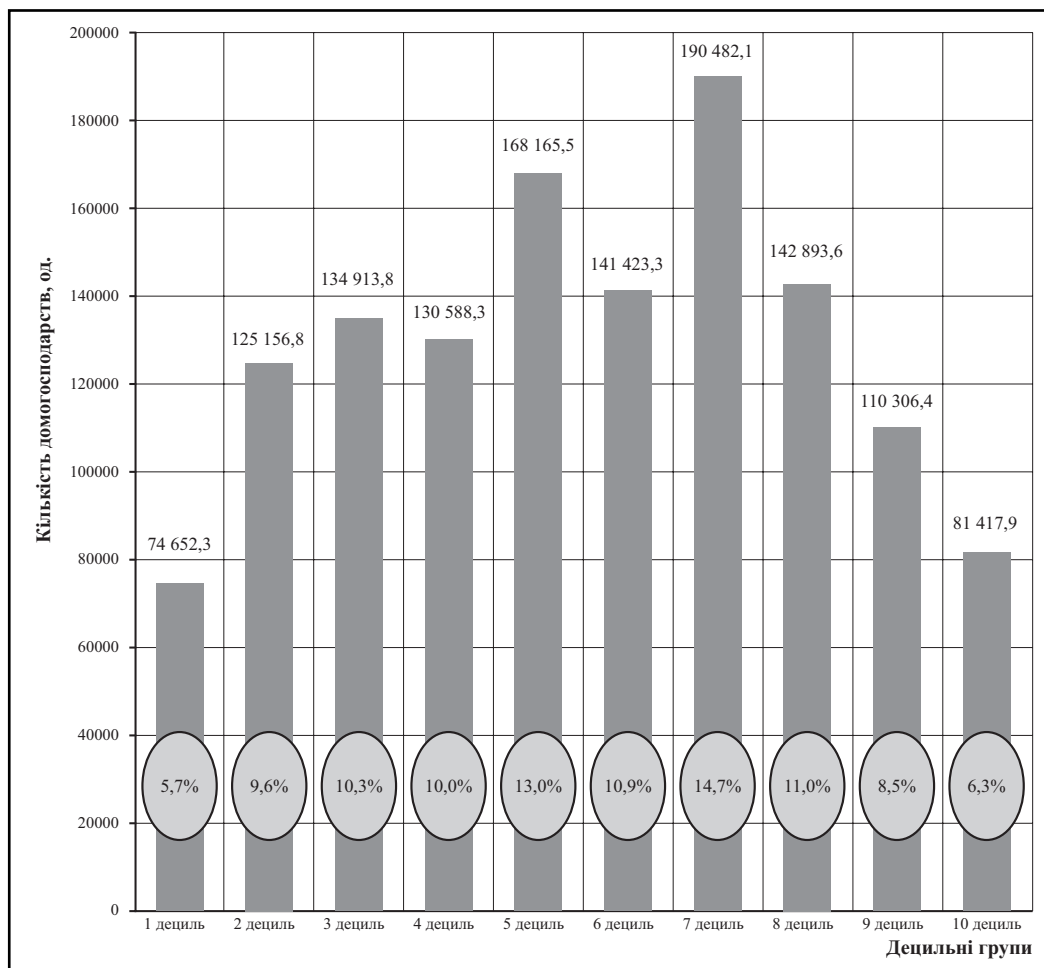

Рис. 1. Розподіл одержувачів житлових субсидій за децильними групами, 2011 р.

Досвід соціальної підтримки населення щодо сплати житлово-комунальних послуг країн Центрально-Східної Європи свідчить про обов'язковість відповідності домогосподарства критерію бідності, при цьому споживачі, які за доходами належать до шостого і вище децилів, зазвичай позбавлені будь-яких видів соціального захисту з боку держави або місцевих бюджетів.

Другий чинник тісно взаємопов'язаний з першим. Саме достатній рівень доходів домогосподарств сьомого – десятого децилів призвів до надмірної доступності комунальних послуг та, відповідно, зумовив тенденцію до збільшення обсягів

споживання цих послуг. Аналіз витрат домогосподарств у третьому кварталі 2012 року підтверджує вищезазначену тенденцію: порівняно з аналогічним періодом попереднього року більш вразливі верстви населення (1–3-й квінтילі, тобто 60% домогосподарств) фактично не змінили абсолютних витрат на житлово-комунальні послуги, а більш заможні (4-й та 5-й квінтилі, або 40% домогосподарств) збільшили витрати у середньому на 17,5%. За умови фактичної незмінності тарифів та цін у сфері комунальних послуг зазначена динаміка характеризує саме зміни обсягів користування послугами (рис. 2, за даними [11]).

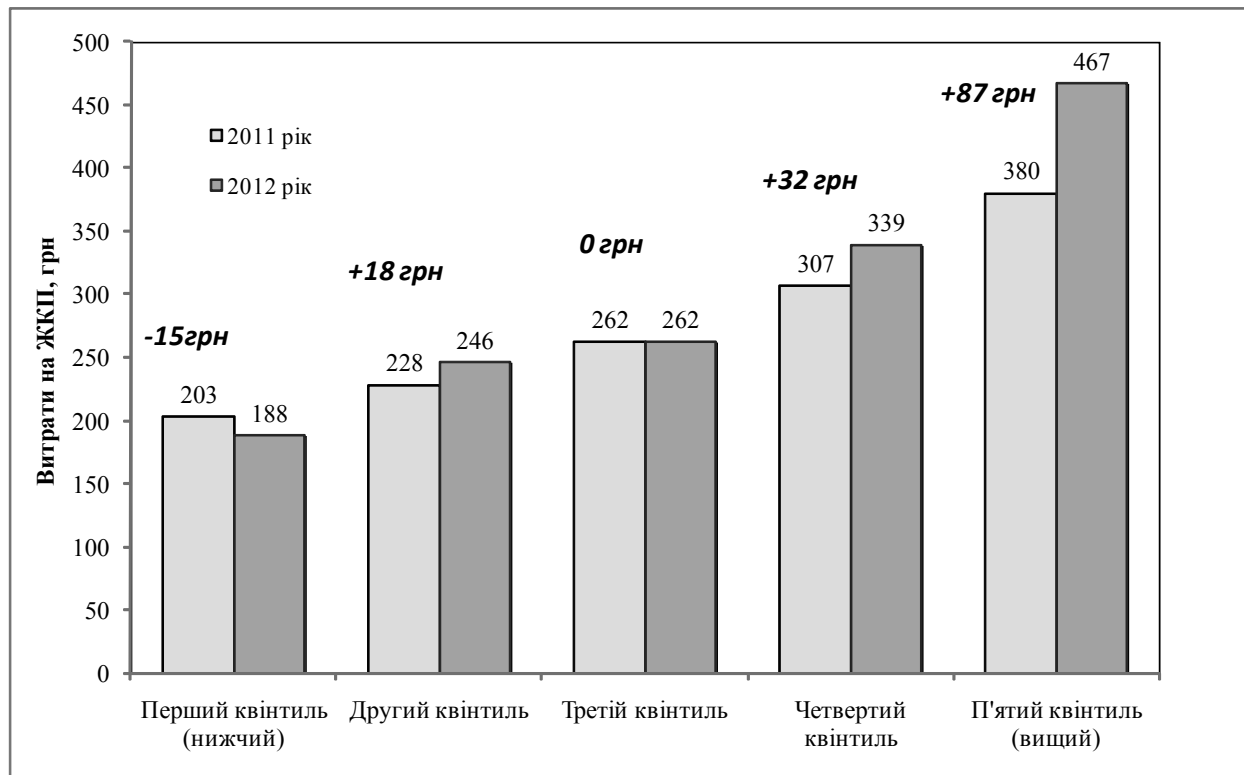

Рис. 2. Витрати домогосподарств на житлово-комунальні послуги за квінтільними групами у III кварталі 2011–2012 рр.

Через це протягом 2006–2012 років субвенції із державного бюджету на надання пільг та житлово-

комунальних субсидій населенню зросли в 3,3 раза (табл. 1, за даними [12]).

Таблиця 1

Видатки державного бюджету на заходи з соціального захисту населення України з оплати житлово-комунальних послуг

(млрд. грн на рік)

Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Субвенція на надання пільг та житлово-комунальних субсидій населенню	2,215	3,961	3,616	4,437	5,131	6,068	7,388

Колегія Рахункової палати України за результатами аудиту ефективності використання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та субсидій населенню з оплати ЖКП зробила висновок, що чинна система державної підтримки не є орієнтованою на захист соціально вразливих верств населення [11]. Натомість вона створює передумови для неекономного використання енергоресурсів і неефективного витрачання коштів субвенції. Крім того, ця система породжує

соціальну нерівність щодо обсягів підтримки та базується на складному механізмі управління коштами субвенції. Соціальну несправедливість породжує передбачене законодавством надання пільг як окремим пільговикам, так і членам їх сімей без обмеження споживання послуг та без урахування рівня доходів громадян. У результаті пільговик, який споживає більше послуг (має велику родину, більшу площу квартири або будинку, прилади та устаткування для забезпечення комфорту: кон-

диціонери, басейни, джакузі, каміни, сауни), до-тується державою у більшому розмірі. Наслідком недоліків чинних механізмів нарахування пільг та субсидій є такий розподіл коштів державного бю-джету на зазначені види соціального захисту: 40% більш заможних домогосподарств (четверта і п'ята

квінтільні групи, відповідно, Q_4 , Q_5) отримують майже вдвічі більше державних видатків на соці-альний захист, ніж 40% найбідніших домогоспо-дарств (перша і друга квінтільні групи, відповід-но, Q_1 , Q_2) (рис. 3, за даними [4]).

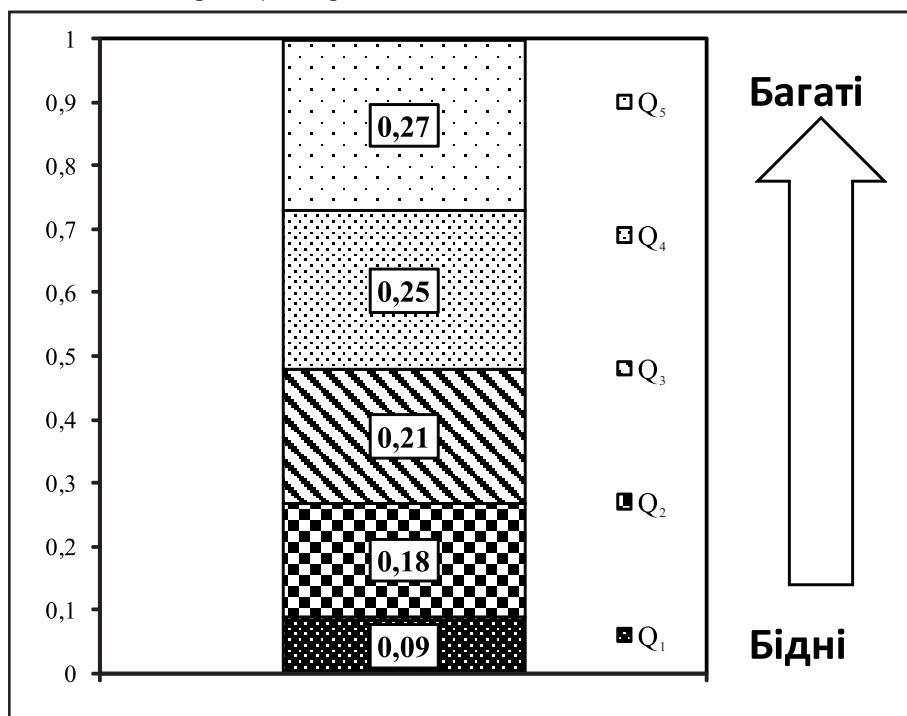

Рис. 3. Розподіл субвенції державного бюджету на пільги та субсидії з оплати житлово-комунальних послуг за квінтільними групами за доходами сімей, 2011 рік

До неефективного використання коштів суб-венції призводять завищені норми користування насамперед такими комунальними послугами: га-зопостачання для індивідуального опалення, цен-тралізоване опалення, централізоване постачання холодної води, централізоване постачання гарячої води. Понад 18 років ці норми не переглядалися, незважаючи на застосування нових енергозберіга-ючих технологій і матеріалів. Потреба в оновленні норм споживання за деякими послугами зумовле-на, зокрема, відсутністю наукового обґрунтуван-ня їх запровадження протягом 1993–1996 років. Так, розрахунків (або методики розрахунків) щодо нормативів користування послугою з газопоста-чання, що впроваджувалися постановою уряду в 1993 році, не було знайдено. Автор припускає, що наукового або техніко-економічного обґрунтуван-ня норм не здійснювалося і рішення щодо збіль-шення норм споживання населенням природного газу від 20% до 61% було проявом волонтаризму в державному управлінні з метою збільшення при-бутку компанії НАК “Нафтогаз України”.

Вимоги до наукової обґрунтованості розра-хунків норм газопостачання, що були законодавчо встановлені у 2000 році й тільки для нарахування пільг та субсидій [9], ще досі не виконані. Більш жорсткими є вимоги до нормативів питного во-допостачання, що обчислюються профільними

науково-дослідними установами на замовлення органів місцевого самоврядування. Водночас ана-ліз встановлених нормативів за обласними центра-ми викликає деякі сумніви щодо їх обґрунтованості через значний розмах варіації показника: від 5,6 до 12,0 куб. м на особу на місяць. Пояснення різни-ці питомого водоспоживання мешканцями різних обласних центрів більш ніж у два рази знаходить-ся в площині проблем підприємств з централізова-ного водопостачання та водовідведення: це один із викривлених механізмів збалансування економіки монополістів, коли відсутність економічно обґрун-тованого тарифу частково компенсується населен-ням, яке споживає послугу без лічильників води за завищеними нормативами. Таким чином, навіть там, де сформовано нормативно-правову основу для наукового обґрунтування нормативів користу-вання ЖКП, результати розрахунків є наслідками політичних впливів місцевої влади або інструмен-тами зменшення збитковості суб’єктів господарю-вання у сфері комунальних послуг.

Автор спільно з експертами проекту “Розви-ток міського теплозабезпечення” Агентства США з міжнародного розвитку (далі – АМР США) та спеціалістами Нацкомпослуг брав участь у визна-ченні оптимальних методологічних підходів до розрахунку соціальної норми житлової площі та соціальних нормативів користування ЖКП. Ви-

бір оптимального масиву даних для оцінки обсягів споживання послуг є визначальним чинником економічної й соціальної обґрунтованості норм і нормативів, тому розглядалися три варіанти:

- 1) відомчі дані від суб'єктів господарювання, що надають відповідні послуги;
- 2) статистичні дані за результатами обстеження умов життя домогосподарств України;
- 3) дані органів соціального захисту населення щодо субсидіантів.

База даних органів соціального захисту щодо субсидіантів найбільше відповідає поставленим завданням для оцінки обсягів соціальних нормативів, оскільки:

- обсяги споживання субсидіантами послуг відображають попит саме з боку малозабезпечених та незаможних верств населення, тому що 78% субсидіантів мають дохід, нижчий за 1,5 прожиткових мінімуми на місяць;

- програма нарахування субсидій дозволяє виокремити споживачів, що сплачують за послугу відповідно до показників приладів обліку, тобто розрахунки базуватимуться виключно на обсягах фактичного споживання, а не на завищених необґрунтованих нормах;

- база даних дозволяє диференціювати домогосподарства за демографічними ознаками (виділити домогосподарства, що складаються з однієї особи непрацездатного віку) та специфікою використання послуги (наприклад, електропостачання на побутові потреби або на опалення).

Експертами проекту АМР США проаналізовано обсяги споживання за 12 місяців (з жовтня 2011 року до вересня 2012 року) на основі даних 46,797 тис. домогосподарств, що одержують субсидії. За базовий соціальний норматив послуги приймався показник, що характеризує середню арифметичну показників споживання послуг зазначеними домогосподарствами. Запропоновані соціальні нормативи ґрунтувалися на базових соціальних нормативах з коригуючими складовими, що враховують елементи соціальної справедливості, економічної доцільності, бюджетної спроможності та сприятимуть упровадженню механізмів стимулювання домогосподарств до ресурсозаощадження.

За розрахунками автора, посилення адресності соціального захисту малозабезпечених пенсіонерів-одинаків забезпечується шляхом збільшення соціальної норми житла (на 43%) та нормативів користування послугою з електропостачання (на 10–30%). При цьому додаткового обтяження державного бюджету майже не відбудеться: пільговики залишаться на чинних нормах житла (через регулювання цих норм профільними законами), а субсидіанти у 95% випадків раніше одержували субсидію за рішенням комісії. Спрощення адміністративної процедури призначення (завдяки відсутності потреби у засіданнях комі-

сій) та оптимізація у часі нарахування субсидій має забезпечити позитивний соціальний відгук та підвищити довіру до системи соціального захисту. Водночас держава через нові нормативи змушуватиме субсидіантів та пільговиків економити на централізованому опаленні, централізованому постачанні холодної та гарячої води, для чого пропонуються до впровадження соціальні нормативи, що становлять, відповідно, 92,5% та 33–71% від чинних норм.

Формування економічно відповідального споживача комунальних послуг, який отримує соціальний захист, передбачається через першочергове впровадження соціальних нормативів користування послугою з газопостачання на опалення (18–60% від чинних норм), газопостачання для газової плити (61% від чинних норм) та для газового водонагрівача (76% від чинних норм). Великий діапазон нормативів газу на опалення (від 2,0 до 6,6 куб. м/кв. м/місяць) зумовлений суттєвою інновацією, а саме: введенням двох коригуючих коефіцієнтів, які враховують тип будинку (квартира у багатоквартирному будинку або одноквартирний будинок) та кліматичні умови. Зазначений підхід посилює справедливість щодо сімей, які мешкають у суворій кліматичній зоні та приватних будинках, і стимулює заощаджувати природний газ домогосподарствами теплих регіонів, що впровадили індивідуальне опалення у квартирах, питоме теплоспоживання яких має бути у 5 разів менше за чинні норми газопостачання.

Однією з основних принципових засад методології оцінювання соціальних нормативів є те, що держава має стимулювати домогосподарства економити, якщо це технічно можливо, та вживати заходи з ресурсозбереження, економічно доступні для малозабезпечених верств населення. Тому введення соціальних нормативів послуг з електро- та газопостачання здійснюється за етапами, що мають різні терміни впровадження. Економія споживання природного газу можлива лише за умови наявності приладів обліку газу, вимога щодо фінансування та організації встановлення яких закріплена чинним законодавством за підприємствами з газопостачання. Пропонується впроваджувати соціальні нормативи відповідно до строків остаточного облаштування населення лічильниками газу: за наявності газового водонагрівача – з 2016 року, за наявності газової плити – з 2018 року. Введення нових нормативів користування електроенергією дозволяє спочатку збільшити обсяг споживання послуги з 2014 року, що відповідає середнім показникам домогосподарств, за якими здійснюються розрахунки, а з 2018 року змушуватиме зменшити його на 20%. Здатність населення до зменшення використання електроенергії підтверджується досвідом переходу домогосподарств на енергозберігаючі лампи: у державах, де 70% населення використовують у побуті такі лампи, частка витрат

домогосподарств на освітлення щодо загальних витрат на електроенергію скоротилася на 9–16%. Зазначимо, що питома вага освітлення у витратах на електроенергію домогосподарств України у середньому становить 25%. Використання енергозберігаючих ламп, які споживають майже у п'ять разів менше енергії порівняно з лампами розжарювання, дозволить скоротити загальні витрати домогосподарства на послуги з електропостачання на 20%.

Соціальні нормативи з електропостачання також орієнтовані на домогосподарства, що втратили можливість отримання послуги з централізованого гарячого водопостачання та не мають централізованого газопостачання: їм збільшено щомісячну норму споживання електроенергії, чим держава фактично визнає використання електробойлерів у побуті за відсутності зручних умов для підігріву води на гігієнічні потреби.

Згідно з чинним законодавством, права на пільги з оплати ЖКП надаються за 22-ма законами України, порядок надання та розміри нормативів для розрахунків субсидій визначаються трьома постановами уряду, з яких дві незабаром мають втратити чинність, а одна – зазнати змін. Проблема завищених норм користування житлово-комунальними послугами пільговими категоріями громадян не вирішується лише постановою Кабінету Міністрів, яка впровадить соціальні норми та нормативи, з таких причин:

- частина законів (як було зазначено вище) гарантують пільги без обмеження обсягів споживання житлово-комунальних послуг;

- деякі законодавчі акти містять числові значення норм та нормативів, не посилаючись на ті, що встановлені Кабінетом Міністрів, а це унеможливує скасування останніх на рівні акту уряду.

Прийняття постанови Кабміном щодо встановлення соціальної норми житла та соціальних нормативів користування житлово-комунальними послугами є найбільш оптимальним варіантом, позбавленим політичних ризиків, порівняно зі змінами до 22-х законів і дозволяє впливати на 100% субсидіантів та 68% пільговиків, що сукупно становить 24% домогосподарств України.

Економія бюджетних видатків на пільги та субсидії й можливі негативні соціальні наслідки

(частка домогосподарств, що позбавиться права на субсидію, або додаткові витрати пільговиків) будуть проаналізовані Міністерством соціальної політики України протягом 2013 року. За оцінками Мінсоцполітики, впровадження в дію соціальних норм та нормативів у сфері комунальних послуг дозволить заощадити у 2014 році 678 млн грн бюджетних коштів. При цьому середній розмір субсидій на оплату житлово-комунальних послуг знизиться на 9%, пільг – лише на 13%.

Таким чином, аналіз чинної системи соціального захисту населення з оплати ЖКП свідчить про ряд недоліків, які заважають збалансованому розвитку сфери комунальних послуг, зокрема низьку адресність пільг та субсидій, неефективність державних видатків та відсутність зацікавленості пільгових категорій громадян у заощадливому споживанні послуг.

Запропоновані методологічні підходи до оцінки обсягів, умов надання та строків упровадження соціальних норм і нормативів користування ЖКП посилюють соціальну справедливість, адресність заходів соціального захисту, уможливають запровадження механізмів стимулювання населення до ресурсозаощадження, враховують кліматичні особливості місцевості та теплотехнічні характеристики помешкань. Перехід до розрахунків обсягів державної соціальної підтримки на підставі соціальних норм і нормативів створює передумови для впровадження адресного надання субсидій у грошовому вигляді, прозорість та швидкість адміністрування яких має покращити соціальне сприйняття тарифних і цінових змін на відповідні послуги.

Подальші наукові розвідки мають бути пов'язані з удосконаленням механізмів соціального захисту у сфері комунальних послуг для покращення гнучкості й адресності з використанням досвіду провідних країн Європейського Союзу, що передбачає введення дохідного цензу для пільговиків як єдиної соціальної ознаки на права отримання пільг; створення інституційних основ для відміни пільг та впровадження єдиної адресної монетизованої субсидії з обов'язковим критерієм дохідного цензу.

Список використаних джерел

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
2. Указ Президента України “Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” від 12.03.2012 р. № 128/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15521.html>
3. Башмаков И. А. Показатель дисциплины платежей – интегральный параметр успеха российской реформы ЖКХ [Электронный ресурс] / И. А. Башмаков. – Режим доступа : http://www.cenef.ru/art_11212_119.html

4. Ермишина А. В. Оценка ценовой доступности жилищно-коммунальных услуг населению [Электронный ресурс] / А. В. Ермишина. – Режим доступа : <http://www.socpolitika.ru/rus/692/695/document7503.shtml>
5. Саріогло В. Г. Статистичне оцінювання диференціації доходів домогосподарств на муніципальному рівні / В. Г. Саріогло // Статистика України. – 2007. – № 2. – С. 20–25.
6. Звіт про результати аналізу чинного законодавства щодо встановлення норм споживання житлово-комунальних послуг, включаючи пропозиції щодо переліку послуг, на які будуть встановлені соціальні нормативи, та пропозиції щодо необхідних змін у чинному законодавстві : Звіт у рамках виконання проекту USAID “Реформа міського теплозабезпечення в Україні” / Інститут місцевого розвитку. – К., 2013. – 45 с.
7. Реформування цін на послуги газопостачання і централізованого теплопостачання в Україні. Презентація команди Світового банку в рамках Проекту “Розвиток міської інфраструктури” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org> – Назва з титул. екрана.

УДК 35:340.134

Н. В. Лебедь,
старший науковий консультант,
Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України;
аспірантка,
НАДУ при Президентові України

Суб'єкти законотворчої діяльності

Розглянуто сутність та особливості здійснення законотворчої діяльності її суб'єктами. За результатами дослідження окреслено суб'єктів законотворчої діяльності, визначено засади та прогаліни їх функціонування.

Ключові слова: закон, законотворча діяльність, законотворчий процес, суб'єкти законотворчої діяльності, суб'єкти права законодавчої ініціативи.

Успішний поступ української держави залежить від різних чинників, зокрема від якості законів, за якими живе і розвивається суспільство. Тому важливу роль у державному управлінні відіграє законотворча діяльність як одна з основних функцій держави, що полягає в розробці та прийнятті законів, створенні й удосконаленні правових норм, які регулюють суспільні відносини. Провідна роль у цих процесах належить учасникам законотворчої діяльності, які беруть безпосередню участь у підготовці законопроектів, їх прийнятті, вдосконаленні та систематизації. Серед них – суб'єкти права законодавчої ініціативи та інші органи й особи, причетні до розробки, експертизи й оцінки законопроектів.

Серед учасників законотворчого процесу найважливішу роль відіграють суб'єкти права законодавчої ініціативи, якими є чітко визначені законодавством органи та особи, наділені правоздатністю вносити до парламенту відповідні ініціативи. Право законодавчої ініціативи визначене Конституцією України для кола суб'єктів та виражається у можливості їх звернення до Верховної Ради у формі внесення проектів нових законів або змін до них, що підлягатимуть обов'язковому розгляду у парламенті.

Діяльність суб'єктів законотворчої діяльності так чи інакше спрямована на досягнення єдиної мети – створення законодавчого акта. Однією з важливих передумов його якості є взаємодія

суб'єктів законотворчої діяльності в ході підготовки цього акта. Серйозними проблемами при цьому можуть бути не лише неузгодженість дій, а й небажання співпрацювати під час роботи над підготовкою законопроекту, пов'язане з різними поглядами на одне й те саме питання, неузгодженістю концепцій чи окремих положень проекту закону або з ігноруванням думки фахівців у тій чи іншій сфері суспільних відносин.

Таким чином, підвищення ефективності законотворчої діяльності, оптимізація та вдосконалення законодавчого процесу, поліпшення якості законодавчого поля для держави, яка задекларувала свій демократичний вибір, є об'єктивною необхідністю. Потреба в науковому осмисленні законотворчого процесу не тільки не втратила своєї актуальності, а й завдяки докорінним змінам в економічному та політичному житті України набула якісно нового значення.

Нині очевидно, що ефективність і дієвість законів залежить від того, наскільки чітким є порядок їх ініціювання, розгляду та прийняття. Тому важливого значення набуває професіоналізм суб'єктів законотворчої діяльності, які, по суті, закладають основу майбутнього закону. Тим самим підвищується рівень такої діяльності в цілому та зростає авторитет парламенту як вищого законодавчого органу держави. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкриття сутності та визначення особливостей суб'єктів законотворчої діяльності з акцентуванням уваги на ключових ас-